

INTELLEKTUAAL-, TÖÖSTUS- JA KAUBANDUSOMAND

Intellektuaalomand hõlmab kõiki ainuõigusi intellektuaalsele loominguale. See sisaldab kahte liiki õigusi: tööstusomand, mis hõlmab leiutisi (patendid), kaubamärke, tööstusdisainilahendusi ja mudeleid ning päritolunimetusi, ning autoriõigus, millega kaitstakse kunsti- ja kirjandusomandit. Alates Euroopa Liidu toimimise lepingu jõustumisest 2009. aastal on ELil intellektuaalomandi õiguste valdkonnas selgesõnaline pädevus (artikkel 118).

ÕIGUSLIK ALUS

Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artiklid 114 ja 118.

EESMÄRGID

Kuigi intellektuaalomandi õigusi reguleeritakse mimesuguste siseriiklike õigusaktidega, kohaldatakse nende suhtes ka ELi õigusakte. ELi toimimise lepingu artiklis 118 on ette nähtud, et siseturu rajamise ja selle toimimise raames sätestavad Euroopa Parlament ja nõukogu seadusandliku tavamenetluse kohaselt meetmed selleks, et luua ELi intellektuaalomandi õigus, mis tagaks intellektuaalomandi õiguste ühetaolise kaitse kogu ELis, ning et luua kogu ELi hõlmav tsentraliseeritud loa andmise, koordineerimise ja järelevalve kord. Euroopa Liidu seadusandlik tegevus selles valdkonnas seisneb intellektuaalomandi õiguste teatavate aspektide ühtlustamises ühtse Euroopa süsteemi loomise teel, nagu on olemas ELi kaubamärgi ja disainilahenduste puhul ning varsti ka patentide puhul. [Euroopa Liidu Intellektuaalomandi Ameti](#) (EUIPO) ülesanne on hallata ELi kaubamärki ja disainilahendust.

SAAVUTUSED

A. Õigusaktide ühtlustamine

1. Kaubamärgid, disainilahendused ja mudelid

ELi kaubamärke käsitlev õigusraamistik põhineb neljaastmelisel kaubamärgi registreerimise süsteemil, mis kehtib paralleelselt riiklike kaubamärgi süsteemidega, mis on **ühtlustatud** kaubamärgi direktiiviga (Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2008. aasta [direktiiv 2008/95/EÜ](#) kaubamärke käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta). Lisaks riiklikule menetlusele saab ELis kaubamärki kaitsta ka Beneluxi menetlusega, 1994. aastal kasutusele võetud ELi kaubamärgi menetlusega ning rahvusvahelise menetlusega. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. detsembri 2015. aasta [määrus \(EL\) nr 2015/2424](#) (millega muudetakse nõukogu

määrust (EÜ) nr 207/2009 ja komisjoni määrust (EÜ) nr 2868/95 (millega rakendatakse nõukogu määrust (EÜ) nr 40/94 ühenduse kaubamärgi kohta) ning tunnistatakse kehtetuks komisjoni määrus (EÜ) nr 2869/95 Euroopa Liidu Intellektuaalomandi Ametile makstavate lõivude kohta) lihtsustab kaubamärki käsitlevaid õigusakte nii liikmesriikide kui ka ELi tasandil ja muudab kaubamärgi registreerimise ELis odavamaks, kiiremaks, usaldusväärsemaks ja prognoositavamaks ning seeläbi suurendab kaubamärkide omanike õiguskindlust.

13. oktoobri 1998. aasta [direktiiviga 98/71/EÜ](#) ühtlustatakse liikmesriikide õigusakte disainilahenduste ja mudelite õiguskaitse kohta. Nõukogu 12. detsembri 2001. aasta (muudetud) [määrusega \(EÜ\) nr 6/2002](#) luuakse ühenduse süsteem disainilahenduste ja mudelite kaitseks. Nõukogu 18. detsembri 2006. aasta [otsusega 2006/954/EÜ](#) ja nõukogu sama kuupäeva [määrusega \(EÜ\) nr 1891/2006](#) seotakse ELi disainilahenduste ja mudelite registreerimise süsteem Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) rahvusvahelise tööstusdisainilahenduste ja mudelite registreerimise süsteemiga.

2. Autoriõigus ja seotud õigused

Autoriõiguste kaitsega tagatakse, et kirjanike, heliloojate, kunstnike, filmitegijate jt teosed on kaitstud ja nad saavad nende eest tasu. Digitaalne tehnoloogia on põhjalikult muutnud seda, kuidas loomesisu toodetakse, levitatakse ja sellele juurde pääsetakse.

a. Autoriõigus

22. mai 2001. aasta [direktiiv 2001/29/EÜ](#) autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas kohandas autoriõigust ja sellega kaasnevaid õigusi käsitlevaid õigusakte tehnoloogia arenguga, kuid see on aegunud digimaailma erakordselt kiire arengu tõttu. Digitaalareng on muutnud näiteks tele- ja raadiosaadete levitamist ja neile ligipääsu – 49 % Euroopa internetikasutajatest pääseb muusikale, audiovisuaalsisule ja mängudele ligi veebis (Eurostati hinnang). Seetõttu on tarbijate, loovisikute ja ettevõtete jaoks vaja kogu ELis ühtlustatud autoriõigust käsitlevaid õigusakte.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprill 2019. aasta [direktiiviga \(EL\) 2019/790](#) (mis käsitleb autoriõigust digitaalsel ühtsel turul) sätestatakse ajakirjandusväljaannete kirjastajatele täiendav autoriõigus ja autoriõigusega kaitstud sisu eest õiglase tasu. Siiani ei kanna veebiplatvormid veel õiguslikku vastutust autoriõigusega kaitstud sisu kasutamise ja üleslaadimise eest oma saitidel. Uued nõuded ei mõjuta autoriõigusega kaitstud teoste mittekaubanduslikku üleslaadimist veebientsüklopeediasse (nt Wikipedia).

Kaabel- ja satelliitlevi käsitleva 17. aprilli 2019. aasta [direktiivi EL/2019/789](#) eesmärk on suurendada internetis Euroopa tarbijatele kättesaadavate tele- ja raadiosaadete arvu. Kasutajad ootavad üha sagedamini, et neil oleks iga kell ja igal pool juurdepääs tele- ja raadiosisule. Ringhäälinguorganisatsioonid pakuvad seetõttu oma tavapärastele saadetele lisaks üha enam internetipõhiseid teenuseid. Direktiiviga võetakse kasutusele päritoluriigi põhimõte, et hõlbustada õiguste litsentsimist teatavate programmide puhul, mida ringhäälinguorganisatsioonid pakuvad oma veebiplatvormidel (nt samaaegsed ülekanded ja järelvaatamisteenused). Ringhäälinguorganisatsioonid peavad hankima autoriõiguse loa oma ELi asukohariigis

(st päritoluriigis), et teha raadiosaated, teleuudised ja päevakajalised saated ning täielikult rahastatud omasaated veebis kättesaadavaks kõigis ELi liikmesriikides.

13. septembril 2017 esitati ettepanek võtta vastu [direktiiv 2017/1564](#), mis käsitleb teatavate autoriõigusega ja autoriõigusega kaasnevate õigustega kaitstud teoste ja muude kaitstud objektide teatavaid lubatud kasutusviise pimedate, nägemispuudega või muu trükikirja lugemise puudega isikute huvides. Sellega lihtsustatakse juurdepääsu sobivas formaadis raamatutele ja muudele trükistele ning nende ringlust siseturul.

14. juuni 2017. aasta [määrusega \(EL\) 2017/1128](#) võrgusuteenuste piiriülese kaasaskantavuse kohta siseturul soovitakse tagada, et tarbijad, kes ostavad või tellivad filme, spordiülekandeid, muusikat, e-raamatuid või mängu, pääseksid neile ligi ka siis, kui reisivad teistesse ELi liikmesriikidesse.

b. Autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaeg

Need õigused on kaitstud autori/looja eluajal ja 70 aastat pärast tema surma. [Direktiiviga 2011/77/EL](#), millega muudetakse direktiivi 2006/116/EÜ autoriõiguse ja teatavate sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta, pikendati helisalvestiste esitajate autoriõiguse kaitse tähtaega 50 aastalt 70 aastale pärast salvestamist ning muusika autorite puhul, nagu heliloojad ja sõnade autorid, 70 aastale pärast autori surma. 70 aastat on kujunenud helisalvestiste kaitse rahvusvaheliseks standardiks. Praegu kaitstakse helisalvestisi 70 aastat või kauem 64 maailma riigis.

c. Arvutiprogrammid ja andmebaasid

[Direktiivis 91/250/EMÜ](#) nõutakse, et liikmesriigid kaitseksid arvutiprogramme autoriõigusega, sest need loetakse Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni tähenduses kirjandusteosteks. See kodifitseeriti Euroopa Parlamendi ja nõukogu [direktiiviga 2009/24/EÜ](#). [Direktiivis 96/9/EÜ](#) nähakse ette andmebaaside õiguskaitse ja määratletakse andmebaasid kui süstemaatilisel või meetoodilisel korras olevad iseseisvate teoste, andmete või muu materjali kogu, mis on individuaalselt kättesaadav elektrooniliste või muude vahendite abil. Direktiivis on sätestatud, et andmebaase kaitstakse nii autoriõigusega, mis hõlmab intellektuaalset loomingut, kui ka sui generis õigusega, mis kaitseb investeringuid (rahalisel vahendid, inimressursid, jõupingutused ja energia), mis on tehtud andmebaasi sisu kogumiseks, kontrollimiseks või esitamiseks.

d. Kollektiivse esindamise organisatsioonid

Enne autoriõiguse ja sellega kaasnevate õigustega kaitstud sisu ja seotud teenuste levitamist tuleb hankida selliste õiguste omajatelt luba. Õiguste omajad usaldavad oma õigused kollektiivse esindamise organisatsioonile, kes teostab õigusi nende nimel. Välja arvatud juhul, kui kollektiivse esindamise organisatsioonil on objektiivsed põhjused haldamisest keeldumiseks, on ta kohustatud neid õigusi teostama. Õiguste omajad võivad usaldada oma õiguste esindaja kaudu teostamise ka sõltumatutele esindamise üksustele. Tegemist on äriüksustega, mis erinevad kollektiivse esindamise organisatsioonidest muu hulgas selle poolest, et õiguste omajad ei ole nende omanikud ega oma nende tegevuse üle kontrolli. 26. veebruaril 2014 võtsid Euroopa Parlament ja nõukogu vastu [direktiivi 2014/26/EL](#) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate

õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateoste internetis kasutamise õiguse multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul. Direktiiviga kehtestatakse kollektiivse esindamise organisatsioonide suhtes kohaldatavad nõuded, et tagada juhtimise, finantshalduse, läbipaistvuse ja aruandluse kõrged standardid. Selle direktiivi eesmärk on tagada, et õiguste omajatel oleks võimalik oma õiguste haldamisel kaasa rääkida, ja parandada kogu ELi hõlmavate standardite abil kollektiivse esindamise organisatsioonide toimimist.

Liikmesriigid peavad tagama, et kollektiivse esindamise organisatsioonid tegutsevad nende õiguste omajate parimates huvides, kelle õigusi nad esindajana teostavad, ega sea neile kohustusi, mis ei ole õiguste omajate õiguste ja huvide kaitsmiseks või nende õiguste tõhusaks teostamiseks objektiivselt vajalikud.

3. Patendid

Patent on omandiõigus, mille võib anda igale tehnilist laadi leiutisele, tingimusel et see on uus, sisaldab leiutusaspekti ja võib olla tööstuslikult kasutatav. Patent annab selle omanikule õiguse takistada teisi leiutist ilma loata valmistamast, kasutamast või müümast. Patendid ergutavad ettevõtteid tegema vajalikke investeeringuid uuendustegevusse ning motiveerivad üksikisikuid ja ettevõtteid pühendama vahendeid uurimis- ja arendustegevusele. Euroopas on võimalik tehnilisi leiutisi kaitsta riiklike patentidega, mille annavad pädevad riiklikud asutused, või Euroopa patentidega, mille annab keskselt [Euroopa Patendiamet](#) (EPO). Viimase puhul on tegemist Euroopa Patendiameti täidesaatva haruga, millel on praegu 38 lepinguosalist riiki. EL ise ei ole Euroopa Patendiameti liige.

Pärast aastatepikkuseid mõttevahetusi liikmesriikide vahel kiitsid parlament ja nõukogu 2012. aastal heaks ühtse toimega Euroopa patendi (ühtse patendi) õigusliku aluse. Seega luuakse liikmesriikide rahvusvahelise kokkuleppega ühtne ja spetsialiseerunud patendikohtusüsteem.

Euroopa Kohus kinnitas patendipaketi kohtuasjades C-146/13 ja C-147/13 5. mail 2015 tehtud otsuses, mis avas tee [tõelise Euroopa patendi](#) loomisele. Varasem süsteem eksisteerib koos uue süsteemiga edasi, kuni luuakse [ühtne patendikohus](#).

Kui EPO on ühtse patendi andnud, pakub see võrdse toimega ühtset kaitset kõigis osalevates riikides. Ettevõtetal on võimalus kaitsta oma leiutisi kõigis ELi liikmesriikides ühtse patendiga. Samuti saavad nad vaidlustada ja kaitsta ühtseid patente ühesainsas kohtumenetluses ühtses patendikohtus; on tehtud ettepanek, et selle asukohad oleksid Londonis, Münchenis ja Pariisis. See muudab süsteemi sujuvamaks ja hoiab kokku tõlkekulusid. Pärast Ühendkuningriigi 2016. aasta juunis toimunud referendumit Euroopa Liidust lahkumise kohta on aga tõsiseid kahtlusi, kas ELi mittekuuluv riik saab olla ühtse patendikohtu lepingu (UPCA) osaline. Lisaks sätestab UPCA teksti praegune sõnastus selgelt, et tuleb järgida ELi õiguse ülimuslikkust (UPCA artikkel 20) ning et Euroopa Liidu Kohtu otsused on ühtse patendikohtu jaoks siduvad, seega ka Ühendkuningriigi jaoks.

4. Ärisaladused

Teabe salajas hoidmise tava ulatub sajandite taha. Paljudes riikides kehtivad õigusaktid ärisaladuste kaitsmiseks, sõltumata sellest, kas neid määratletakse

intellektuaalomandi õiguste osana või mitte. Konfidentsiaalsele teabele antava kaitse taset ei saa võrrelda teiste intellektuaalomandi õiguse valdkondadega, nagu patendid, autoriõigus ja kaubamärgid. Ärisaladuste kaitse erineb riigiti rohkem kui teised intellektuaalomandi õigusi käsitleva õiguse valdkonnad, nii nagu erinevad ka järgitavad lähenemisviisid. Õiguslik raamistik on ebaühtlane, kuid alates 2016. aastast kehtib ELi õiguslik raamistik, nimelt Euroopa Parlamendi ja nõukogu [direktiiv \(EL\) 2016/943](#), milles käsitletakse avalikustamata oskusteabe ja äriteabe (ärisaladuste) ebaseadusliku omandamise, kasutamise ja avalikustamise vastast kaitset.

5. Võitlus võltsimise vastu

Hinnangute kohaselt moodustab võltsitud ja piraatkauba import ELi ligikaudu 85 miljardit eurot (kuni 5% kogu impordist). Kogu maailmas moodustab piraatkaupadega kauplemise osakaal kogu kaubandusest kuni 2,5% ehk ligi 338 miljardit eurot, mis põhjustab suurt kahju õiguste omajatele, valitsustele ja majandusele.

Kuna liikmesriikide sanktsioonisüsteemide erinevused muutsid tõhusa võitluse võltsimise ja piraatluse vastu keeruliseks, võtsid Euroopa Parlament ja nõukogu kõigepealt vastu [direktiivi 2004/48/EÜ](#) intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta. Direktiivi eesmärk on tugevdada võitlust piraatluse ja võltsimise vastu liikmesriikide vastavate õigusaktide ühtlustamise teel, et tagada siseturul intellektuaalomandi kaitse kõrge, samaväärne ja ühtne tase ning sellega nähakse ette tsiviil- ja haldusõiguse kohased meetmed, menetlused ja hüvitised. [Määrusega \(EL\) nr 608/2013](#), mis käsitleb intellektuaalomandi õiguste tagamist tollis, sätestatakse tolliasutuste menetluskord, et tagada intellektuaalomandiõigused seoses kaupadega, mille suhtes kohaldatakse tollijärelevalvet või tollikontrolli.

B. Õiguste lõppemise teooria

1. Määratlus

Selle teooria kohaselt ei ole ühe liikmesriigi õigusaktidega kaitstud tööstusliku või kaubandusliku intellektuaalomandi õiguste omajal võimalik toetuda nendele õigusaktidele, et takistada „teises liikmesriigis kasutusele võetud toodete importi“. Seda kohaldatakse tööstusomandi kõikide valdkondade suhtes.

2. Piirangud

ELi õiguste lõppemise teooriat ei kohaldata võltsitud toote turustamise suhtes või toodete puhul, mida turustatakse väljaspool Euroopa Majanduspiirkonda (intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu artikkel 6). 1999. aastal otsustas Euroopa Liidu Kohus kohtuasjas C-173/98 (Sebago Inc. ja Ancienne Maison Dubois & Fils SA vs. G-B Unic SA), et kolmandates riikides turule viidud toodete puhul ei ole liikmesriikidel lubatud näha oma siseriiklikus õiguses ette kaubamärgist tulenevate õiguste lõppemist.

3. Peamised selle valdkonna õigusaktid on

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. aasta [direktiiv 2006/115/EÜ](#) rentimis- ja laenutamissoiguse ja teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi vallas,

- Nõukogu 27. septembri 1993. aasta [direktiiv 93/83/EMÜ](#) teatavate satelliitlevile ja kaabli kaudu taasedastamisele kohaldatavaid autoriõigusi ja sellega kaasnevaid õigusi käsitlevate eeskirjade kooskõlastamise kohta,
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. septembri 2001. aasta [direktiiv 2001/84/EÜ](#) algupärase kunstiteose autori õiguse kohta saada hüvitist edasimüügi korral.

C. Euroopa Liidu Kohtu hiljutine kohtupraktika

2012. aastal kinnitas Euroopa Liidu Kohus SASi kohtuasjas ([C-406/10](#)), et vastavalt direktiivile 91/250/EMÜ on autoriõigusega kaitstud ainult arvutiprogrammidele antud kuju, kuid loogika, algoritmide ja programmeerimiskeele aluseks olevad ideed ja põhimõtted ei ole selle direktiivi alusel kaitstud (kohtuotsuse punkt 32). Kohus toonitas, et arvutiprogrammi funktsionaalsus ega arvutiprogrammis selle teatavate funktsioonide käitamiseks kasutatav programmeerimiskeel ja andmefailide vorming ei kujuta endast selle programmi avaldumisvormi direktiivi 91/250 artikli 1 lõike 2 tähenduses (punkt 39).

Kohus otsustas [kohtuasjas C-160/15](#) (GS Media BV vs. Sanoma Media Netherlands BV), et veebisaidil hüperlingi avaldamine autoriõigusega kaitstud töödele, mis on avaldatud muul veebisaidil ilma autori nõusolekuta, ei kujuta endast „üldsusele edastamist“, kui lingi avaldanud isik ei taotle rahalist kasu ja tegutseb teadmisesa, et need tööd on avaldatud ebaseaduslikult.

15. septembri 2016. aasta otsuses kohtuasjas [C-484/14](#) leidis Euroopa Kohus, et Wi-Fi võrgu üldsusele tasuta kättesaadavaks tegemine, et juhtida potentsiaalsete klientide tähelepanu poe kaupadele ja teenustele, kujutab endast direktiivi alusel „infoühiskonna teenust“, ning kinnitas, et teatavatel tingimustel ei saa sidevõrgule juurdepääsu pakkuvat teenuseosutajat vastutavaks pidada. Järelikult ei ole autoriõiguste valdajatel õigust nõuda hüvitist seetõttu, et kolmas isik kasutas võrku nende õiguste rikkumiseks. Internetiühenduse kaitsmine salasõnaga tagab tasakaalu ühelt poolt õiguste valdajate intellektuaalomandi õiguste ning teiselt poolt juurdepääsu pakkujate ettevõtlusvabaduse ja võrgu kasutajate teabevabaduse vahel.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Intellektuaalomand loob Euroopa ettevõtjatele ja majandusele lisandväärtust. Selle ühetaoline kaitse ja jõustamine aitab edendada innovatsiooni ja majanduskasvu. Euroopa Parlament on seepärast pühendunud püüetele intellektuaalomandi õigusi ühtlustada, luues riiklike süsteemide kõrvale ühtse Euroopa süsteemi, nagu on olemas Euroopa Liidu kaubamärgi ja disainilahenduste puhul ning seoses Euroopa ühtse patendiga.

Euroopa Parlament on mitmes resolutsioonis intellektuaalomandi õiguste ja eelkõige andmebaaside, biotehnoloogialeutiste ja autoriõiguse õiguskaitses kohtu toetanud intellektuaalomandi õiguste järkjärgulist ühtlustamist. Euroopa Parlament on lisaks avaldanud vastuseisu inimese kehaosade patenteerimisele. 27. veebruaril 2014 võttis parlament vastu algatusresolutsiooni isiklikuks tarbeks kopeerimise tasu kohta (õigus teha seaduslikult omandatud sisust isiklikuks tarbeks koopiaid), kuna isiklikuks tarbeks digitaalne kopeerimine on muutunud tehnoloogia arengu tulemusel majanduslikult

väga tähtsaks. Parlamendil on olnud väga aktiivne roll ka WIPO lepingu eelnõu puhul, mis käsitleb [autoriõiguses vaegnägijatele tehtavaid erandeid](#) (Marrakechi leping).

Ettevalmistusena ELi autoriõiguse eeskirjade (vt A.2.a) üldiseks läbivaatamiseks võttis parlament 2018. aasta septembris vastu raporti, mis sisaldab mitmeid olulisi soovitusi kõigis kaalul olevates küsimustes. Õigusloomeprotsessi käigus toimus tuline avalik arutelu, mis keskendus direktiivi eelnõu (autoriõiguste kohta digitaalsel ühtsel turul) artiklitele 11 ja 13. Arutelu tipnes hääletusega parlamendis, kui toetati püüdlusi anda meediaväljaandjatele uus õigus monetiseerida teatud suurte uudisteplatvormide sisu ja uus õigus, mis aitab internetis toime pandud autoriõiguste rikkumisi lihtsamini tuvastada. Loometööstus rõõmustas, kuid tehnikaettevõtete esindajad kritiseerisid neid ettepanekuid. Parlamendi hääletus andis aga taas kord tooni läbirääkimistel nõukoguga ja direktiivi lõplikul vastuvõtmisel, mis toimus 17. aprillil 2019.

Udo Bux
05/2019

